

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Στέφανος Γλεντής
Ελευθέριος Μαραγκουδάκης
Νίκος Νικολόπουλος
Μαρία Νικολοπούλου**

ΙΣΤΟΡΙΑ Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Στα Βυζαντινά Χρόνια

Τετράδιο Εργασιών

Τόμος 2ος

Κεφάλαια 23 – 42

Ιστορία Ε΄ Δημοτικού

Στα Βυζαντινά Χρόνια

Τετράδιο Εργασιών

Τόμος 2ος

Κεφάλαια 23 – 42

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού
με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το
Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Οικονόμου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στέφανος Γλεντής, *Εκπ/κός Π.Ε.*

**Ελευθέριος Μαραγκουδάκης,
*Εκπ/κός Π.Ε.***

**Νίκος Νικολόπουλος,
*Επιτ. Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.***

Μαρία Νικολοπούλου, *Εκπ/κός Δ.Ε.*

ΚΡΙΤΕΣ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Απόστολος Παπαϊωάννου,
*Αναπλ. Καθηγ Παν/μίου Ιωαννίνων***

**Αντώνιος Παυλίδης,
*Σχολικός Σύμβουλος***

**Μαρία Παναγιωτοπούλου,
*Εκπαιδευτικός Π.Ε.***

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ – ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

**Φώτιος Τσίτσος,
*Σκίτσογράφος-Εικονογράφος***

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γεωργία Ρογάρη, Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ**

**Γιάννης Παπαγρηγορίου,
Σύμβουλος Π.Ι.**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

**Τέτα (ή Σεβαστιανή) Μακρή,
*Εικαστικός Καλλιτέχνης***

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ -
MULTIMEDIA Α.Ε.”**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

***Ομάδα Εργασίας,
Αποφ. 16158/6-11-06
και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ***

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Στέφανος Γλεντής
Ελευθέριος Μαραγκουδάκης
Νίκος Νικολόπουλος
Μαρία Νικολοπούλου**

Ιστορία Ε΄ Δημοτικού

Στα Βυζαντινά Χρόνια

Τετράδιο Εργασιών

Τόμος 2ος

Κεφάλαια 23 – 42

23. Η νομοθεσία και η διοίκηση εκσυγχρονίζονται

1. Με ποιο σημερινό διοικητικό τμήμα της χώρας μας παρομοιάζετε το βυζαντινό Θέμα; Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές έχουν;

2. Παρόμοιες με το Λέοντα Γ΄ μεταρρυθμιστικές προσπάθειες έκανε, πριν από δύο αιώνες περίπου, και ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός¹. Τι αποτελέσματα είχαν; Κάνετε σύγκριση ανάμεσα στις δυο περιπτώσεις.

3. Διαβάστε τα κείμενα-πηγές 2 και 5. Πώς κρίνετε τις οδηγίες του αυτοκράτορα προς τους δικαστές και πώς την ανάθεση σ' αυτούς της

---

¹ Δες το 13ο κεφάλαιο του βιβλίου

ευθύνης τήρησης των Νόμων; Γίνεται κάτι ανάλογο σήμερα;

4. Διαβάστε τις δυο διατάξεις-πηγές (3.α και β) του «Γεωργικού Νόμου» και παρατηρήστε τις εικόνες-πηγές 1,4, και 6. Σχολιάστε τη σημασία τους και κρίνετε αν οι γεωργοί είχαν λόγους να είναι ευχαριστημένοι από τις μεταρρυθμίσεις του Λέοντα Γ΄ Ίσαυρου.

5. Συμπληρώστε τα κενά της παραγράφου με τις λέξεις που λείπουν:

Ο αυτοκράτορας ..... Γ΄ αντιμετώπισε με ..... και ..... μέτρα τα ..... προβλήματα του κράτους. Χώρισε την αυτοκρατορία σε ..... και με τα νομοθετικά κείμενα της

«.....» ΚΑΙ ΤΟΥ
«.....» προσπάθησε
να επιβάλει.....
Τα μέτρα αυτά βελτίωσαν ιδιαίτερα
τη ζωή των ..... της
υπαίθρου.

24. Η κρίση της Εικονομαχίας διχάζει τους Βυζαντινούς

1. Διαβάστε τα κείμενα-πηγές 3 και 4. Κρίνετε τη συμπεριφορά των δύο ιεραρχών προς τον αυτοκράτορα και εκτιμήστε τις επιπτώσεις που είχε αυτή η διαφωνία στην εκκλησία και την αυτοκρατορία. Θυμάστε τον Ηράκλειο και τον Πατριάρχη Σέργιο; Κάνετε μια σύγκριση του τρόπου συνεργασίας αυτών των ηγετών και εκείνων.

2. Διαβάστε ξανά τις αποφάσεις των Ισαύρων αυτοκρατόρων για τα εκκλησιαστικά θέματα. Συζητήστε μεταξύ σας ποιες απ' αυτές νομίζετε ότι ήταν σωστές και ποιες λαθεμένες; Δικαιολογείται τόση αναταραχή και για τόσο πολύ χρόνο στο κράτος;

3. Η παρακάτω επιστολή του Πάπα στάλθηκε από τη Ρώμη στον επίσκοπο Μασσαλίας, στα πρώτα χρόνια της εικονομαχίας. Η απόφαση της «αναστήλωσης των εικόνων» πάρθηκε έναν αιώνα αργότερα! Έπρεπε να χαθεί τόσο χρόνος;

**Επιστολή του Πάπα
Γρηγορίου Α' προς τον
επίσκοπο Μασσαλίας.**

«Για το ότι απαγόρευσες τη λατρεία των εικόνων σε επαινούμε όλοι μας. Κανένα ανθρώπινο δημιούργημα δεν πρέπει να γίνεται αντικείμενο λατρείας. Σε κατηγορούμε όμως γιατί τις έσπασες. Να λατρεύει κανείς μια εικόνα είναι άλλο πράγμα και να διδάσκεται κανείς, μέσω της ιστορίας της

εικόνας, τι πρέπει να λατρεύει, είναι άλλο. Ο πιστός που δε γνωρίζει γράμματα, κοιτάζοντας τις εικόνες στους τοίχους, μπορεί να διαβάσει εκείνο που δεν μπορεί να διαβάσει στα βιβλία».

***Migne, Λατινική Πατρολογία,
Πάπα Γρηγορίου Α΄ επιστολές.***

4. Στο κείμενο 6 η σύγχρονη ιστορικός Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ αμφισβητεί την αντικειμενικότητα των εικονολατρικών μαρτυριών. Διαβάστε τα κείμενα 3, 4 και 5 του Θεοφάνη, παρατηρήστε και την εικόνα 1, και εντοπίστε στοιχεία φανατισμού που στηρίζουν την άποψή της.

25. Το Βυζάντιο φτάνει στο απόγειο της ακμής του

1. Ποιοι εμπόδιζαν τα βυζαντινά εμπορικά καράβια να ταξιδεύουν στο Αιγαίο και τη δυτική Μεσόγειο; Τι σήμαινε για το Βυζάντιο και την οικονομία του η επανάκτηση αυτής της ευκαιρίας;

2. Διαβάστε τα κείμενα-πηγές 2 και 4. Συζητήστε μεταξύ σας και αναζητήστε τους λόγους για τους οποίους νομίζετε ότι η βυζαντινή πολιτεία αντέδρασε με τόση αυστηρότητα στην παράνομη συμπεριφορά των δυνατών.

3. Παρόμοια με τους Μακεδόνες αυτοκράτορες μέτρα, για την προστασία των πενήτων γεωργών από τους δυνατούς, είχαν πάρει και

οι Ίσαυροι. Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι αυτό επαναλαμβάνεται μετά από κάποιες δεκαετίες;

4. Το «Επαρχιακό Βιβλίο» και οι «Νεαρές» διατάξεις ρύθμιζαν τις συναλλαγές και το επιτρεπόμενο κέρδος των βυζαντινών εμπόρων. Γίνεται κάτι ανάλογο σήμερα από την πολιτεία; Ποιοι έχουν αυτή την ευθύνη;

5. Διαβάστε το κείμενο για τις βυζαντινές συντεχνίες και σχολιάστε όσα αναφέρονται σ' αυτό. Παραλληλίστε τες με τα σημερινά επαγγελματικά σωματεία και εκτιμήστε τον κοινωνικό τους ρόλο.

Οι συντεχνίες των επαγγελματιών.

«Στο Βυζάντιο, από τα χρόνια του Μ. Κωνσταντίνου, όλοι οι επαγγελματίες ήταν οργανωμένοι σε σωματεία, τις συντεχνίες. Κάθε συντεχνία αγόραζε συλλογικά τις πρώτες ύλες και τις έδινε στα μέλη της. Υπήρχαν συντεχνίες κρεοπωλών, οικοδόμων, αρτοποιιών, βιοτεχνών, υφαντουργών, εμπόρων μεταξιού κ.ά.

Οι συντεχνίες και ο Έπαρχος της Πόλης καθόριζαν από πριν το ωράριο εργασίας των εργαζομένων, τους μισθούς τους, τις τιμές και τους τρόπους πώλησης των προϊόντων. Απαγορευόταν η αποθήκευση των αγαθών, όταν υπήρχε έλλειψη στην αγορά, καθώς και η αύξηση των

τιμών τους. Οι παραβάτες τιμωρόνταν, διαγράφονταν από τη συντεχνία και δεν μπορούσαν πια ν' ασκήσουν επάγγελμα».

Will Durant,
Παγκόσμιος Ιστορία τον Πολιτισμού

26. Η ανάπτυξη των γραμμάτων και η μελέτη των αρχαίων Ελλήνων κλασικών

1. Διαβάστε το κείμενο-πηγή 3 για το Λέοντα το μαθηματικό και παρατηρήστε την εικόνα 3.α. Συζητήστε στην τάξη και σχολιάστε την αξία του επιστήμονα, την πρόταση του χαλίφη και την απάντηση του Θεόφιλου. Υπάρχουν σήμερα Έλληνες επιστήμονες που διακρίνονται στο εξωτερικό;

2. Στα χρόνια των ..... αυτοκρατόρων αναπτύχθηκαν πολύ τα ..... και οι ..... Μελετήθηκαν οι αρχαίοι ..... συγγραφείς. Ασκημένοι γραφείς ..... τα βιβλία τους και τα διακόσμησαν με ωραίες ..... Η περίοδος

αυτή ονομάστηκε – «.....
.....» για το Βυζάντιο.

3. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο για το βυζαντινό ρυθμό και παρατηρήστε τις εικόνες. Συζητήστε στην τάξη για τις εκκλησίες της περιοχής σας και οργανώστε κάποιες επισκέψεις σ' αυτές, προσέχοντας και το ρυθμό που καθεμιά είναι χτισμένη.

Στα χρόνια των Μακεδόνων χτίστηκαν σε όλη την αυτοκρατορία πολλές και ωραίες εκκλησίες με ένα νέο ρυθμό, που τον ονόμασαν Βυζαντινό. Το κτίσμα τους έχει σχήμα σταυρού και στο μέσον στηρίζεται ο τρούλος. Οι αγιογραφίες και τα ψηφιδωτά τους έχουν τη φυσικότητα, τη χάρη και την αισιοδοξία της αρχαίας ελληνικής τέχνης.

**Η εικόνα της Γέννησης, ψηφιδωτό
από τη Μονή Δαφνίου**

**Η Μονή της Παναγίας της Σκριπούς
στη Βοιωτία**

27. Η καθημερινή ζωή στην ύπαιθρο στα χρόνια των Ισαύρων και των Μακεδόνων

1. Μοιάζει η καθημερινή ζωή στη βυζαντινή ύπαιθρο με τη σημερινή; Επισημάνετε τις ομοιότητες και τις διαφορές που υπάρχουν στους τοπικούς διαμονής, στις ασχολίες των κατοίκων, στους τρόπους και στα μέσα εργασίας και σε άλλα θέματα που αναφέρονται στο μάθημα (τότε και τώρα).

2. Πώς κρίνετε τη φροντίδα των βυζαντινών να έχουν εξασφαλισμένα στο σπίτι «σίτον, οίνον και έλαιον», όπως έλεγαν; Συμβαίνει κάτι παρόμοιο σήμερα στα χωριά μας; Κάνετε μια μικρή έρευνα με τους παππούδες και τις γιαγιάδες σας και με γνωστούς σας χωρικούς.

3. Διαβάστε το κείμενο «Αυτό μοσχοβολάει» από την πηγή 3 και το παλαιό Δημοτικό μας τραγούδι που ακολουθεί και συζητήστε εάν τα άνθη και τα βότανα που αναφέρονται εκεί υπάρχουν στην εποχή μας και στον τόπο σας και εάν έχουν παρόμοια χρήση. Κάνετε μια «μικρή συλλογή» αρωματικών φυτών της πατρίδας μας για την τάξη σας.

**«Ο μόσχος κι ο βασιλικός,
δυόσμος και καρυοφύλλι,
τα τέσσερα μαλώνανε
το πιο κάλλιο μυρίζει.
Και λέει το τριαντάφυλλο
το μοσχομυρωδάτο:
– Σωπάστε παλιολούλουδα
και σεις βρωμοβοτάνια,
εγώ είμαι το τριαντάφυλλο
το μοσχομυρωδάτο.**

Το Μάη το μήνα βρίσκομαι
στον βασιλιά την τάβλα¹,
με παίρνει η βασίλισσα
στον κόρφο της με βάνει,
με κάνει και ροδόσταμο
και βάζει στα μαλλιά της.
Εγώ φουμίζω² μορφονιές,
στολίζω παλικάρια,
της παντρεμένης τα μαλλιά,
της κοπελιάς τον κόρφο,
της χήρας το προσκέφαλο,
της καλογριάς το ράσο».

Arnold Passow,
Ρωμαίικα τραγούδια

---

¹ τάβλα: τραπέζι

² Φουμίζω: ομορφαίνω

4. Ποιος είναι ο προστάτης-πολιούχος Άγιος της πόλης ή του χωριού που κατοικείτε; Γίνεται πανηγύρι τη μέρα της γιορτής του; Αργούν τα σχολεία και οι υπηρεσίες αυτή τη μέρα; Γιατί; Υπάρχουν ξωκλήσια στην ύπαιθρο της περιοχής σας ή του τόπου καταγωγής σας; Ποια και πότε γιορτάζουν; Συζητήστε γι' αυτά, συλλέξτε πληροφορίες και πλουτίστε μ' αυτές και με τις φωτογραφίες τους τη γωνιά της «τοπικής σας ιστορίας».

28. Το Κράτος αντιμετωπίζει μεγάλα εσωτερικά προβλήματα

1. Αντιστοιχίστε τις ιστορικές έννοιες ακμή και παρακμή με τις φράσεις που ταιριάζουν στην καθεμιά από αυτές και αιτιολογήστε την επιλογή σας.

Ακμή •

- Εχθρικές απειλές και λεηλασίες

- Επάρκεια αγαθών στην αγορά

- Δυσaréσκεια των πολιτών προς το κράτος

Παρακμή •

- Στάση του εμπορίου και της ναυτιλίας

- Οικονομική άνθηση και ευημερία

Ακμή •

- Παραχώρηση προνομίων σε ξένα κράτη
- Ειρήνη στη χώρα και ασφάλεια στους πολίτες
- Άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών

Παρακμή •

- Απουσία ικανών αυτοκρατόρων
- Ύπαρξη ξένων μισθοφόρων στο στρατό

2. Παρατηρήστε την εικόνα 4.α διαβάστε και το κείμενο-πηγή 4 και σχολιάστε όσα λέει ο μητροπολίτης της Αθήνας, για τους κατοίκους και τους άρχοντες της πρωτεύουσας.

**Τα πρόσωπα της εικόνας
επιβεβαιώνουν τις απόψεις του;**

**3. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο
κείμενο-πηγή και παρατηρήστε την
εικόνα 4.α του μαθήματος. Συζητή-
στε όσα περιγράφει και σχολιάστε
εάν, κάτω από τέτοιες συνθήκες,
είναι δικαιολογημένη η απελπισία
των γεωργών.**

Ο καημός του φτωχού γεωργού.

**Κάποιου φτωχού γεωργού
ψόφησε το βόδι του την ώρα που
όργωνε. Επειδή δεν μπορούσε να
αντέξει άλλο τις συμφορές του,
άρχισε να κλαίει λέγοντας:**

**«Ωιμέ, συμφορά μου! Από που θα
θρέψω τώρα τη γυναίκα μου και τα
εννέα μικρά παιδιά μου; Πώς θα**

ξεπληρώσω τους φόρους; Πώς θα ξεπληρώσω τα δάνεια; Δεν έχω άλλη ελπίδα... Θα εγκαταλείψω το σπίτι μου και την πατρίδα μου και θα φύγω γι' αλλού, πριν το μάθουν οι δανειστές μου και πέσουν πάνω μου σαν άγρια θηρία».

Φιλάρετου του Ελεήμονος, Βίος

4. Διαγράψτε στον παρακάτω πίνακα, τη λέξη ή τη φράση που κάνει λανθασμένο το νόημα κάθεμιάς από τις προτάσεις. Σχολιάστε τρεις από τις ενέργειες με τις οποίες διαφωνείτε.

Οι τελευταίοι Μακεδόνες αυτοκράτορες:

1. Με τις ενέργειες τους ωφέλησαν ή έβλαψαν το κράτος και την αυτοκρατορία;

- 2. Πήραν το μέρος των μικροκαλλιεργητών ή των Δυνατών;**
- 3. Αύξησαν ή σταμάτησαν να δίνουν κλήρο γης στους φρουρούς των συνόρων;**
- 4. Ενίσχυσαν ή κατήργησαν τους νόμους που προστάτευαν πένητες γεωργούς;**
- 5. Πήραν ή έδιωξαν τους ξένους μισθοφόρους από ή στο βυζαντινό στρατό;**
- 6. Επέβαλαν ή κατήργησαν φόρους για τα κτήματα των Ακριτών;**
- 7. Παραχώρησαν και νέα ή κατήργησαν τα παλαιά προνόμια για τους Βενετούς;**
- 8. Με τα μέτρα που πήραν βελτίωσαν ή επιδείνωσαν τα οικονομικά του κράτους;**

9. Οι κάτοικοι της Πόλης νοιάζονταν ή αδιαφορούσαν για τους κατοίκους της υπαίθρου;

29. Νέοι εχθροί εμφανίζονται και αποσπούν εδάφη από την αυτοκρατορία

1. Παρατηρήστε το χάρτη 2, εντοπίστε εκεί τις κινήσεις των Νορμανδών και των Σελτζούκων Τούρκων και αντιστοιχίστε στους παρακάτω πίνακες αυτά που ταιριάζουν:

**Σελτζού-
κοι**

- Ήρθαν από την Ανατολή.
- Τους αντιμετώπισε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός.

**Νορμαν-
δοί**

- Κατέλαβαν βυζαντινά εδάφη στη Ν. Ιταλία.

**Σελτζού-
κοι**

- Τους αντιμετώπισε ο Ρωμανός Δ΄ Διογένης.

- Κατέλαβαν την Αρμενία

και τη Μ. Ασία.

- Ακολούθησαν την Εγνατία Οδό.

**Νορμαν-
δοί**

- Έκλεισαν τους δρόμους προς την Ανατολή.

- Ήρθαν από το Βορρά και τη Δύση.

2. Παρατηρήστε την εικόνα 1 και διαβάστε το κείμενο-πηγή 5. Συζητήστε στην τάξη τη συμπεριφορά του νικητή Αλπ Αρσλάν προς τον αιχμάλωτο Ρωμανό Δ΄ Διογένη.

Σχολιάστε το νόημα των λόγων που του είπε. Θυμάστε κάτι ανάλογο από την περυσινή σας ιστορία;

3. Προσπαθήστε να βρείτε και να ακούσετε στην τάξη το «Τσάμικο» τραγούδι - πηγή 4. Σχετίζεται το τραγούδι με το σημερινό μάθημα; Σε ποιες άλλες στιγμές της ιστορίας της πατρίδας μας νομίζετε ότι αναφέρεται;

4. Διαβάστε το κείμενο-πηγή 6 για την Άννα Κομνηνή, και συζητήστε στην τάξη τις αντιλήψεις που είχαν οι Βυζαντινοί για τα γυναίκες και για τις ικανότητές τους να αναλάβουν την εξουσία ενός κράτους. Συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα; Αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα ομοιότητας ή διαφοράς.

5. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο-πηγή του Ρώσου ιστορικού Α. Α. Βασίλιεφ, και το κείμενο-πηγή 24.4. Ύστερα συζητήστε τη σημασία που είχε για το Βυζάντιο και το χριστιανικό κόσμο το σχίσμα των εκκλησιών.

Το οριστικό σχίσμα του 1054

«Μετά την εικονομαχία, οι σχέσεις ανατολικής και δυτικής εκκλησίας ψυχράθηκαν και σιγά-σιγά η μία απομακρυνόταν από την άλλη. Η σημαντικότερη διαφορά ανάμεσά τους ήταν το ζήτημα των Πρωτείων του Πάπα, ο οποίος ήθελε να εξουσιάζει όλους τους άλλους Πατριάρχες. Το 1054 λοιπόν οι σχέσεις των δύο εκκλησιών διακόπηκαν οριστικά. Οι συνέπειες ήταν οδυνηρές και για τις δυο πλευρές.

Δυο χριστιανικοί κόσμοι χωρίστηκαν και το σχίσμα αυτό παραμένει αγεφύρωτο έως σήμερα. Το μίσος που κυριάρχησε ανάμεσά τους θα εκδηλωθεί εκ μέρους της Δύσης, λίγο αργότερα, με τις σταυροφορίες και την άλωση της Πόλης το 1204».

A.A. Βασιλιεφ, *Ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*

30. Η τέταρτη Σταυροφορία και η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους

1. Αντιστοιχίστε τις έννοιες της πολιορκίας και της άλωσης με τα γεγονότα που σχετίζεται καθεμιά από αυτές:

Πολιορκία •

Άλωση •

- Περικύκλωσαν την πόλη με στρατό και στόλο.
- Κατέστρεψαν και έκαψαν μέρος της πόλης.
- Ληλάτησαν ναούς της πόλης και περιουσίες των κατοίκων.

Πολιορκία •

- Έκλεισαν τις εξόδους προς τη στεριά και τη θάλασσα.

- Διέκοψαν τον εξωτερικό ανεφοδιασμό.

- Αιχμαλώτισαν πολλούς από τους κατοίκους της.

Άλωση •

- Δημιούργησαν κλοιό και απαγόρεψαν την επικοινωνία.

- Κατάργησαν τους άρχοντες που κυβερνούσαν την Πόλη.

2. Διαβάστε τα κείμενα πηγές 3, 4 και 5. Προσέξτε το συγγραφέα καθεμιάς και συζητήστε τα κοινά στοιχεία, που και οι τρεις αναφέρουν. Αναζητήστε τα «Λόγια της πλώρης» του Ανδρέα Καρκαβίτσα και διαβάστε από εκεί το διήγημά του «Εκδικητής».

3. Βάλτε Σ πριν από τις σωστές και Λ πριν από τις λανθασμένες προτάσεις του παρακάτω πίνακα, που αναφέρονται στην άλωση της Πόλης:

	Οι Φράγκοι λεηλάτησαν ιερά μνημεία και αφάνισαν πολλά έργα τέχνης.
	Οι σταυροφόροι «έχασαν» το δρόμο για την Αίγυπτο και πήγαν στην Πόλη.

	Πολλοί από τους κατοίκους σφάχτηκαν και αιχμαλωτίστηκαν.
	Οι κατακτητές σεβάστηκαν τους ναούς και τα άλλα μνημεία της Πόλης.
	Οι άρχοντες των νέων κρατών δεν ήθελαν να ξαναπάρουν την Πόλη.
	Οι Βενετοί μετέφεραν και τα άλογα του Λυσίππου στη Βενετία¹.
	Οι σταυροφόροι πήραν ακόμη και τα ιερά σκεύη από την Αγία Σοφία.
	Οι Βενετοί εμπόδισαν τους σταυροφόρους να πάνε στην Πόλη.

---

¹ Διάβασε το κείμενο-πηγή 10.4 και δες την εικόνα 10.4.α. του βιβλίου.

4. Διαβάστε το κείμενο 30β.1. για την αυτοκρατορία της Νίκαιας, παρατηρήστε το δικέφαλο αετό και συζητήστε το συμβολισμό του. Ποιοι έχουν και σήμερα το «δικέφαλο αετό» ως σύμβολο και γιατί; Πώς κρίνετε αυτή την επιλογή τους;

5. Διαβάστε στην επόμενη σελίδα το κείμενο-πηγή και βρείτε στο χάρτη την πόλη της Τραπεζούντας. Συζητήστε στην τάξη για τον ελληνισμό του Πόντου² και σχολιάστε την άνθηση των γραμμάτων σ' αυτό το «μακρινό ελληνικό κρατίδιο».

---

² Τον αρχαίο, το βυζαντινό και το σημερινό.

Τα σχολεία της Τραπεζούντας

«Στην Τραπεζούντα είχε εγκατασταθεί και δίδασκε ο φιλόσοφος καθηγητής Τυχικός Βυζάντιος. Η μεγάλη βιβλιοθήκη του ήταν ονομαστή και σ' αυτή κατέφευγαν συχνά για μελέτη και νέοι σπουδαστές του Πανεπιστημίου και των σχολών της Πόλης, συνοδευόμενοι από ένα διάκονο του Πατριάρχη. Η Τραπεζούντα ακόμη ήταν γνωστή για τα αστρονομικά και ιατρικά της ιδρύματα.

Οι μορφωμένοι γιατροί της, όπως ο Γεώργιος Χωνιάδης και ο Γεώργιος Χρυσοκόκκης, είχαν σπουδάσει στην Περσία και είχαν φέρει στην πατρίδα τους τα μυστικά της σοφίας της Ανατολής».

***Οι σχολές της Τραπεζούντας,
περ. Νέος Ποιμένας, 1922***

31. Η ανάκτηση της Πόλης από το Μιχαήλ Η΄, τον Παλαιολόγο

1. Παρατηρήστε το χάρτη 6 και εντοπίστε τα εδάφη του βυζαντινού κράτους μετά την ανάκτηση της Πόλης. Έφτασε τα παλιά σύνορά του; Ποια λατινικά και άλλα κράτη εξακολουθούν να το περιζώνουν τώρα;

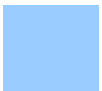
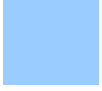
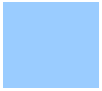

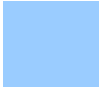
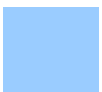
2. Να γράψεις στον παρακάτω πίνακα μια σύντομη φράση για το ρόλο κάθε προσώπου ή λαού για την άλωση ή την ανάκτηση της Πόλης.

Πάπας	
Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος	

Φράγκοι	
Γενουάτες	
Αλέξιος Στρατηγόπουλος	
Βυζαντινός γέροντας	

3. Βάλτε σε αριθμητική σειρά (από 1 έως 10) τα γεγονότα της άλωσης και της ανάκτησης της Πόλης, ανάλογα με το χρόνο που καθένα συνέβη:

	Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ζήτησε βοήθεια από τον Πάπα της Ρώμης.
	Ένας γέροντας γεωργός φανέρωσε το μυστικό πέρασμα κάτω απ' τα τείχη.

	Οι Βενετοί διέθεσαν τα πλοία τους για τη μεταφορά των σταυροφόρων.
	Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος στέφτηκε αυτοκράτορας και στην Αγία Σοφία.
1.	Οι Σελτζούκοι Τούρκοι κατέλαβαν τους Αγίους τόπους.
	Οι Βυζαντινοί πρόσφυγες - άρχοντες της Πόλης ίδρυσαν 4 νέα κρατίδια.
	Ο στόλος άλλαξε πορεία στη διαδρομή και πολιορκήσε την Πόλη.
	Ο Πάπας ζήτησε από τους χριστιανούς ηγεμόνες της Δύσης να βοηθήσουν.
	Η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των σταυροφόρων.

**Ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος
ελευθέρωσε την Πόλη από
τους Φράγκους.**

4. Στο κείμενο-πηγή 4 ο ελευθερωτής της Πόλης Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος ονομάζει την Κωνσταντινούπολη «Ακρόπολη του κόσμου». Γιατί την αποκαλεί έτσι; Να γράψετε στον παρακάτω πίνακα και άλλες ονομασίες που έχετε ακούσει να της αποδίδονται:

1.

2.

3.

4.

5. Παρατηρήστε την εικόνα 2 της Πόλης και διαβάστε τα κείμενα-πηγές 3 και 4. Πώς εξηγείτε το

**μυστήριο του κρυφού περάσματος;
Ήταν άραγε τυχαίο; Έχετε ακούσει
παρόμοιες παραδόσεις για
«κρυμμένα μυστικά» στον τόπο
σας;**

32. Η Θεσσαλονίκη γνωρίζει μεγάλη ακμή

1. Διαβάστε την πηγή 3 και εντοπίστε στο χάρτη 1 τις πόλεις που αναφέρονται σ' αυτό (Νίσσα της Σερβίας, Σόφια (Σαρδική) της Βουλγαρίας, Τροία της Μ. Ασίας και Θεσσαλονίκη).

Μεταφερθείτε στη θέση του Κωνσταντίνου, συγκρίνετε τις τέσσερις πόλεις με την Κωνσταντινούπολη και σχολιάστε την τελική απόφασή του.

2. Το Φθινόπωρο κάθε χρονιάς γίνεται στη Θεσσαλονίκη «Διεθνής Έκθεση». Σ' αυτή μετέχουν έμποροι με προϊόντα από όλες τις περιοχές της Ελλάδας και από όλο τον κόσμο. Διαβάστε την πηγή 5, συζητήστε και σχολιάστε αν:

- Μπορεί αυτό το σημαντικό για τη χώρα μας γεγονός να έχει τις ρίζες του στα βυζαντινά «Δημήτρια»;
- Γίνονται παρόμοιες εκθέσεις ή εμπορικά πανηγύρια στη δική σας περιοχή;

3. Πώς κρίνετε τις ιδέες και το «κίνημα των Ζηλωτών» για την εποχή τους; Ταιριάζουν οι φιλελεύθερες αυτές ιδέες με τη συμπεριφορά προς τους αντιπάλους τους; Πού αποδίδετε τους λόγους της επικράτησης του κινήματος, αλλά και της γρήγορης αποτυχίας του;

4. Διαβάστε το κείμενο 6, παρατηρήστε την εικόνα του μοναστηριού και δείξτε στο χάρτη τη χερσόνησο του Άθω της Χαλκιδικής. Κάποιοι αποκαλούν το Άγιο Όρος «κιβωτό της ορθοδοξίας και του ελληνι-

**σμού». Βρίσκετε εύστοχη αυτή την
παρομοίωση;
Τι ακόμη γνωρίζετε εσείς γι' αυτό;**

Μονή Εσφιγμένου, Άγιο Όρος

Επαναληπτικό Μαθημάτων 23 έως 32

1. Από τις παρακάτω ενέργειες του Λέοντα Γ΄ Ίσαυρου άλλες αναφέρονται στη νομοθεσία και άλλες στη διοίκηση. Αντιστοιχίστε καθεμιά από αυτές με ό,τι από τα δυο ταιριάζει και σχολιάστε τη σημασία που αυτές είχαν για την καλύτερη οργάνωση του κράτους.

Νομοθεσία •

- Χώρισε την αυτοκρατορία σε Θέματα.

- Εξέδωσε την «Εκλογή» των νόμων.

Διοίκηση •

- Ανέθεσε τη φύλαξη των συνόρων στους Ακρίτες.

Νομοθεσία •

- Εξέδωσε το «Γεωργικό Νόμο».
- Επέβαλε τον κοινό φόρο σε όλους.

Διοίκηση •

- Ανέθεσε σε στρατηγούς τη διοίκηση των Θεμάτων.
- Όρισε τους δικαστές ως «φύλακες» των νόμων.

2. Τι σημαίνουν οι παρακάτω ιστορικοί όροι; Γράψτε για τον καθέναν μία πρόταση, στον πίνακα που ακολουθεί, και σχολιάστε τη σημασία που αυτοί είχαν στην εποχή τους.

Εικονομαχία	
Εικονολατρία	
Αναστήλωση των εικόνων	

3. Στην Κωνσταντινούπολη στα χρόνια των Μακεδόνων λειτούργησαν το πανεπιστήμιο της Μαγναύρας και η Πατριαρχική Σχολή. Σήμερα τα πανεπιστήμια που υπάρχουν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας έχουν διακριτικές ονομασίες. Αναφέρετε τουλάχιστον δύο. Γιατί ονομάστηκαν έτσι;

Πανεπιστήμιο με έδρα	Ονομασία
Θράκη	Δημοκρίτειο
Αθήνα	

Πανεπιστήμιο με έδρα	Ονομασία
Θεσσαλονίκη	
Βόλος	
Τρίπολη	

4. Πότε λέμε ότι μια χώρα διανύει «χρυσή εποχή», όπως ονομάστηκε αυτή των Μακεδόνων; Συζητήστε στην τάξη για ανάλογες περιόδους που συναντήσατε στα προηγούμενα βυζαντινά χρόνια ή και στην περυσινή σας ιστορία.

5. Τα χρόνια διακυβέρνησης της Μακεδονικής Δυναστείας ήταν περίοδος ακμής για το Βυζάντιο. Τότε αντιμετώπιστηκαν με επιτυχία τόσο τα εσωτερικά προβλήματα (εσωτερική πολιτική), όσο και τα εξωτερικά (εξωτερική πολιτική).

**Βάζω ένα X στη στήλη που ανήκει
καθεμία από τις παρακάτω
φράσεις:**

Ενέργειες των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής Δυναστείας	Εσωτε- ρική	Εξωτε- ρική
	πολιτική	
Εκχριστιάνισαν τους γειτονικούς λαούς.		
Οργάνωσαν καλύ- τερα τα θέματα.		
Έκλεισαν συνθήκες ειρήνης με τους γείτονες.		
Επανέφεραν τη θρησκευτική ηρεμία στο κράτος.		

Ενέργειες των αυτοκρατόρων της Μακεδονικής Δυναστείας	Εσωτε- ρική	Εξωτε- ρική
	ΠΟΛΙΤΙΚΗ	
Ανέπτυξαν το εμπόριο και την οικονομία.		
Προστάτεψαν με νόμους τους αδύνατους.		
Φρόντισαν ιδιαίτερα τους κατοίκους της υπαίθρου.		

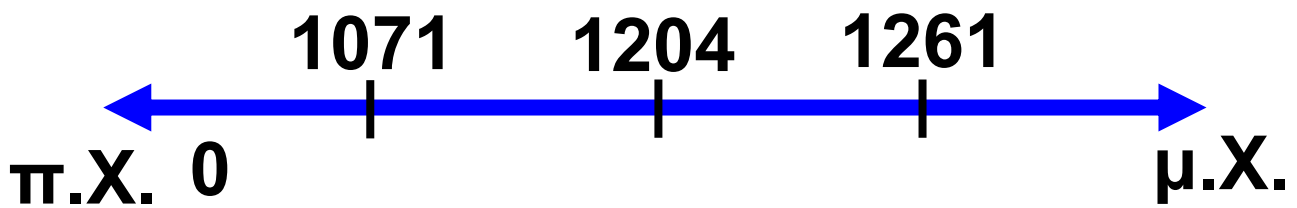
6. Συμπληρώστε το κείμενο που ακολουθεί και συζητήστε τους λόγους της παρακμής του Βυζαντίου που αναφέρονται.

Η παρακμή της βυζαντινής αυτοκρατορίας άρχισε στα τελευταία

χρόνια της .....
δυναστείας. Οι λόγοι που
οδήγησαν σ' αυτή ήταν η κακή
..... του κράτους, η
κατάργηση των .....
που προστάτευαν τους .....
από τους «Δυνατούς», η
χρησιμοποίηση .....
στο στρατό και η παραχώρηση
..... στις ιταλικές
πόλεις.

7. Συνδέστε τα παρακάτω ιστορικά γεγονότα-σταθμούς με την αντίστοιχη χρονολογία που υπάρχει στην ιστορική γραμμή. Συζητήστε στην τάξη τη σημασία που είχε καθένα από αυτά για τη βυζαντινή αυτοκρατορία.

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους

Η ανάκτηση της Πόλης

Η μάχη του Μάτζικερτ

8. Αντιστοιχίστε καθένα από τα παρακάτω πρόσωπα με τις ενέργειές του. Σχολιάστε τις επιπτώσεις που είχε καθεμιά από αυτές για το Βυζάντιο.

Αλέξιος Α΄ Κομνηνός. ●

Ξαναπήρε την Κωνσταντινούπολη.

Αλέξιος Στρατηγόπουλος. ●

Έδωσε προνόμια στους Βενετούς.

**Ρωμανός
Διογένης.** ●

**Λέων Γ΄
Ίσαυρος.** ●

Μιχαήλ Γ΄. ●

● **Πιάστηκε
αιχμάλωτος.**

● **Έσωσε την
Πόλη από τους
Άραβες.**

● **Ίδρυσε πανεπι-
στήμιο στην
Πόλη.**

9. Στο μικρό πλαίσιο της επόμενης σελίδας υπάρχουν λέξεις από τη βυζαντινή ύπαιθρο, που έμοιαζε πολύ με τη σημερινή. Δανειστείτε όσες σας χρειάζονται και γράψτε στο μεγάλο μια δική σας παράγραφο ή ζωγραφίστε μια εικόνα, που να μιλά για τη ζωή των ανθρώπων σ' αυτή.

Χωριά, πλαγιές, πηγές, κτήματα,
περιβόλια, δέντρα, καρποί, βοσκοί,
κυνηγοί, τεχνίτες, σπίτια, βότανα,
αρώματα, μεταξωτά, γιορτές,
ξωκλήσια, πανηγύρια.

33. Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατακτούν βυζαντινά εδάφη

1. Παρατηρήστε στο χάρτη του βιβλίου σας τις σημειωμένες με βέλη πορείες των Τούρκων και των Μογγόλων. Αναζητήστε, σ' αυτόν και στους χάρτες της τάξης, τις πόλεις που αναφέρονται στα κείμενα (Προύσα, Άγκυρα, Αδριανούπολη, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Κοσσυφοπέδιο, Βάρνα). Σχολιάστε τη φράση του κειμένου: «*Μόνη ελεύθερη νησίδα ανάμεσά τους έμενε η Κωνσταντινούπολη*».

2. Διαβάστε το κείμενο 2 και το Δημοτικό τραγούδι για το παιδομάζωμα που ακολουθεί. Παρατηρήστε και τη σχετική με το θέμα αυτό εικόνα 2.α και συζητήστε στην τάξη τις επιπτώσεις που είχε το σκληρό

αυτό μέτρο στα ίδια τα παιδιά, στις οικογένειές τους και στους κατακτημένους λαούς:

**Ανάθεμά σε, βασιλιά,
και τρις ανάθεμά σε,
με το κακό οπτόκαμες
και το κακό που κάνεις.
Στέλνεις δένεις τους γέροντες,
τους πρώτους, τους παπάδες
να μάσεις παιδομάζωμα,
να κάμεις γενιτσάρους.
Κλαίν' οι γονέοι τα παιδιά
κι οι αδελφές τ' αδέλφια,
κλαίγω κι εγώ και καίγομαι
και όσο ζω θα κλαίγω.
Πέρσι πήραν το γιόκα μου
φέτος τον αδελφό μου!**

3. Διαβάστε τα κείμενα-πηγές 3 και 4 και σχολιάστε τις προτάσεις-συμβουλές του σουλτάνου Μουράτ

**Β΄ προς τους αμυνόμενους.
Μεταφερθείτε στη θέση των απει-
λουμένων κατοίκων, συζητήστε τη
δύσκολη θέση τους και κρίνετε, με
τις συνθήκες της εποχής, τις τελικές
αποφάσεις ή ενέργειές τους.**

**4. Διαβάστε την «μυστική» αναφο-
ρά του Βενετού πρεσβευτή της
Πόλης, προς τους άρχοντες της
χώρας του (κείμενο-πηγή 5). Ποια,
από όσα αναφέρει σ' αυτή, νομίζετε
ότι ανταποκρίνονται στην πραγμα-
τικότητα και ποια μπορεί να ήταν
και διαφορετικά; Δικαιολογήστε την
άποψή σας.**

**5. Βάλτε σε αριθμητική σειρά τα
γεγονότα που αναφέρονται στον
παρακάτω πίνακα, ανάλογα με το
χρόνο που αυτά συνέβησαν:
(Εργασία για το σπίτι).**

	Οι Μογγόλοι και ο Ταμερλάνος κατακτούν τη Μικρά Ασία.
	Ο Βαγιαζήτ πολιορκεί την Κωνσταντινούπολη.
	Οι Οθωμανοί κάνουν πρωτεύουσά τους την Προύσα.
	Ο Μουράτ Β΄ πολιορκεί, κι αυτός, την Κων/πολη.
1	Οι Οθωμανοί Τούρκοι εμφανίστηκαν στα ανατολικά σύνορα.
	Ο Βαγιαζήτ πιάνεται αιχμάλωτος από τους Μογγόλους στην Άγκυρα.
	Ο σουλτάνος Μουράτ Α΄ δολοφονείται στο Κοσσυφοπέδιο.
	Ο στρατός των βαλκανικών λαών νικήθηκε στη Βάρνα της Βουλγαρίας.

34. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος προσπαθεί να σώσει την πρωτεύουσα

1. Διαβάστε το «μικρό βιογραφικό» του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου (κείμενο 6 Τ/Ε) και το ποίημα της πηγής 1. Ποιες μεγάλες προσδοκίες εναπόθεσαν οι Βυζαντινοί στο πρόσωπό του; Ήταν δικαιολογημένες; Πώς διατυπώνονται αυτές στο ποίημα;

2. Διαβάστε τις ενέργειες του αυτοκράτορα, μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του. Ποιο πρόβλημα προσπάθησε να αντιμετωπίσει καθεμιά από αυτές; Ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες των κατοίκων της Πόλης; Πώς τις αξιολογείτε στο σύνολό τους;

3. Πώς κρίνετε την πρωτοβουλία του αυτοκράτορα να πάρει κοντά του, ως συμβούλους και συνεργάτες, ενωτικούς και ανθενωτικούς; Τι μήνυμα έδινε στο λαό αυτή η ενέργειά του; Είναι αυτή μια καλή πρόταση και για σημερινούς κυβερνήτες;

4. Βάλτε Σ ή Λ στο πλαίσιο πριν από τις προτάσεις που αποδίδουν σωστά ή λάθος τις ενέργειες του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Δικαιολογήστε την επιλογή σας:

☐	Έστειλε πρεσβευτές με προτάσεις ειρήνης στο σουλτάνο Μουράτ Β'.
☐	Δε δέχτηκε να αναλάβει αυτοκράτορας, σ' αυτές τις δύσκολες ώρες.

	Έφραξε με διπλή αλυσίδα την είσοδο του Κερατίου κόλπου.
	Ανέλαβε το θρόνο από τον πατέρα του Μανουήλ Παλαιολόγο.
	Πήρε ως συνεργάτες του ενωτικούς και ανθενωτικούς.
	Στέφθηκε αυτοκράτορας στο ναό της Αγίας Σοφίας, στην Πόλη.
	Ζήτησε από τους κατοίκους των ξένων παροικιών να φύγουν από την Πόλη.
	Ανέθεσε την οργάνωση της άμυνας της Πόλης στον Ιουστινιάνη.
	Κατάφερε να συγκεντρώσει πενήντα χιλιάδες μάχιμους υπερασπιστές.
	Ζήτησε τη βοήθεια του Πάπα, για τη σωτηρία της Πόλης.

5. Διαβάστε το κείμενο-πηγή 5. Συζητήστε και σχολιάσετε τις αιτίες που οδήγησαν στη στασιμότητα του βυζαντινού εμπορίου, όπως αυτές παρουσιάζονται σ' αυτό. Το σημερινό εμπόριο και η οικονομία επηρεάζονται από παρόμοια γεγονότα;

**6. «Μικρό βιογραφικό»
του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου**

Ο Κωνσταντίνος ήταν ο μικρότερος από τους τέσσερις γιους του αυτοκράτορα Μανουήλ Παλαιολόγου και της Σερβίδας πριγκίπισσας Ελένης Δραγάση. Νέος ακόμη, ανέλαβε διοικητής των βυζαντινών επαρχιών του Εύξεινου Πόντου και λίγο αργότερα του Δεσποτάτου του Μιστρά. Εκεί διακρίθηκε για τις

διοικητικές και τις στρατιωτικές του ικανότητες. Οργάνωσε πειθαρχημένο στρατό και σε λίγο χρόνο ανάκτησε από τους Φράγκους το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Οχύρωσε ακόμη τον Ισθμό της Κορίνθου, για να εμποδίσει το πέρασμα των Τούρκων στο Μοριά. Όλα αυτά τον έκαναν αγαπητό στο λαό και τον οδήγησαν στο θρόνο της αυτοκρατορίας στην Πόλη, στην πιο δύσκολη ώρα της ιστορίας του Βυζαντίου, «για να γράψει με το αίμα του τον επίλογό της».

35. Οι Τούρκοι πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη

1. Συμπληρώστε την ακροστιχίδα της πολιορκίας.

1. Π
2. Ο
3. Λ
4. Ι
5. Ο
6. Ρ
7. Κ
8. Ι
9. Α

1. Το προσωνύμιο του Κωνσταντίνου ΙΑ΄.
2. Οι χριστιανοί της Ανατολικής εκκλησίας.
3. Έλεξαν και έτσι τους κατοίκους της Ιταλίας.

4. Ήταν ακόμη τα καράβια της εποχής.
5. Αυτός κατασκεύασε τα κανόνι του Μωάμεθ.
6. Έτσι ονόμασαν οι Τούρκοι το κάστρο του Βοσπόρου.
7. Αυτός ο κόλπος προστάτευε τα βυζαντινά καράβια.
8. Αυτός οργάνωσε την άμυνα της Πόλης.
9. Έφραξαν με αυτή την είσοδο του Κερατίου κόλπου.

2. Γράψτε στον παρακάτω πίνακα τέσσερις σύντομες προτάσεις που να περιγράφουν τρόπους ή μέσα που χρησιμοποίησαν, κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, οι Τούρκοι (για να πάρουν την Πόλη) ή οι Βυζαντινοί (για να τη σώσουν).

1.

2.

3.

4.

3. Οι ιστορικές πηγές αναφέρουν ότι η στρατιωτική δύναμη των δύο αντιπάλων ήταν:

Βυζαντινοί	10.000
Τούρκοι	100.000

Από τη σύγκριση των δυνάμεων, τι πιθανότητες σωτηρίας είχαν οι υπερασπιστές της Πόλης; Γιατί, παρόλα αυτά, δεν την παρέδωσαν; Σχολιάστε την απόφασή τους, αφού διαβάσετε και τα σχετικά κείμενα-πηγές 3 και 5.

4. Επιλέξτε και σχολιάστε μια-δυο ενέργειες, από την πολιορκία της Πόλης, που σας εντυπωσίασαν ιδιαίτερα και έχουν σχέση με τα πρόσωπα που εμπλέκονται σ' αυτή (π.χ. το Μωάμεθ και τους πολιορκητές, τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, τον Ιουστινιάνη και τους πολιορκημένους, τους κατοίκους των ξένων παροικιών της Πόλης, το Φλαντανελλά και τους συντρόφους του). Δικαιολογήστε την επιλογή σας.

5. Είσαι ανταποκριτής ξένης εφημερίδας ή τηλεοπτικού μέσου στην Κωνσταντινούπολη. Δώσε, με περιληπτικό τρόπο, τα κύρια σημεία της πολιορκίας της Πόλης, που θα μετέδιδες για τους αναγνώστες της εφημερίδας ή τους τηλεθεατές.

(Εργασία για το σπίτι)

36. Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους

1. Συμπληρώστε την ακροστιχίδα της «Άλωσης». Σχολιάστε καθεμιά από τις λέξεις, μετά την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης.

1. Α
2. Λ
3. Ω
4. Σ
5. Η

1. Και με αυτές σκαρφάλωναν στα τείχη οι επιτιθέμενοι.
2. Τα άνοιγαν οι πολιορκητές κάτω από τα τείχη.
3. Επιφώνημα - κραυγή πόνου των πληγωμένων.
4. Πάνω σ' αυτή έσυρε τα καράβια του ο Μωάμεθ!

5. Αυτός είχε βασιλέψει την ώρα της Άλωσης.

2. α. Ποια νομίζετε ότι ήταν η σημασία της Άλωσης της Πόλης για τους Τούρκους, για τους Βυζαντινούς, για το ελληνικό έθνος και για την ανθρωπότητα.

β. Διαβάστε τα κείμενα-πηγές 5 και 6 και επισημάνετε τις διαφορές που έχουν. Συζητήστε τες στην τάξη και προσπαθήστε να εξηγήσετε γιατί συχνά για το ίδιο γεγονός υπάρχουν διαφορετικές ή και αντίθετες απόψεις;

3. Κάνετε σύντομη περιγραφή της Άλωσης, σε ένα κείμενο 1-2 παραγράφων, χρησιμοποιώντας τους ιστορικούς όρους: πολιορκητές, τείχη, πολιορκημένοι,

**Ιουστινιάνης, Κερκόπορτα,
Άλωση, Πύλη του Ρωμανού,
Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.
Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε
χρονολογίες και δικούς σας όρους.**

(Εργασία για το σπίτι)

4. Ο λαϊκός ζωγράφος Θεόφιλος ζωγράφισε από την Άλωση της Πόλης τη σκηνή της τελευταίας μάχης στην Πύλη του Ρωμανού (εικόνα-πηγή 5.α). Ο λογοτέχνης και ζωγράφος Φώτης Κόντογλου περιέγραψε το ίδιο γεγονός στο κείμενο-πηγή 5.

→ Παρατηρήστε, διαβάστε και συσχετίστε τις παραπάνω πηγές.

→ Σχολιάστε το γεγονός ότι η Άλωση της Πόλης συγκινεί ως σήμερα τους ανθρώπους της τέχνης.

5. Ο λαός μας έχει διασώσει θρύλους, θρήνους και παραδόσεις που αναφέρονται στην πολιορκία και την Άλωση της Πόλης. Χωριστείτε σε ομάδες και:

- Αναζητήστε και συλλέξτε τέτοιους λαϊκούς θρύλους ή παραδόσεις.
- Ανακοινώστε τους (ες) στην τάξη σας και συμπληρώστε, και με αυτά, ως το τέλος της σχολικής χρονιάς, τη «γωνιά της ιστορίας».

38. Η διπλωματία των Βυζαντινών

1. Συζητήστε στην τάξη για τη χρήση της λέξης «διπλωματία» σε εκφράσεις της καθημερινής ζωής και για τη σημασία που αυτή παίρνει κάθε φορά. Γράψτε στον πίνακα που ακολουθεί τρεις τέτοιες προτάσεις.

2. Κάνετε μια αναδρομή στις προηγούμενες ενότητες της φετινής σας ιστορίας και επισημάνετε διπλωματικές δραστηριότητες των Βυζαντινών ή των γειτόνων τους, που αναφέρονται εκεί. Συζητήστε

στην τάξη τα αποτελέσματα που αυτές είχαν.

(Εργασία για το σπίτι)

3. Στην ιστορία σας φέτος συναντήσατε αρκετές προσπάθειες των Βυζαντινών για τον εκχριστιανισμό των γειτονικών λαών. Θυμηθείτε κάποιες από αυτές και συζητήστε στην τάξη τη διπλωματική τους σημασία.

4. Από τις πρόσφατες εφημερίδες κάνετε μια συλλογή με τίτλους, εικόνες και πληροφορίες, που αναφέρονται σε διπλωματικές σχέσεις και ενέργειες διαφόρων χωρών σήμερα. Συζητήστε αν κάποιες από αυτές ή παρόμοιές τους συνέβαιναν και στα βυζαντινά χρόνια.

5. Παρατηρήστε τις παρακάτω εικόνες ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. και της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συζητήστε τη σημασία των γεγονότων αυτών για τις δύο χώρες και σχολιάστε το ρόλο της διπλωματίας σε αυτά.

1980: Η Ελλάδα εντάσσεται στην Ε.Ο.Κ.

2003: Η Κύπρος γίνεται μέλος της Ε.Ε.

39. Η γυναίκα στη βυζαντινή κοινωνία

1. Συμπληρώστε την ακροστιχίδα της βυζαντινής γυναίκας και σχολιάστε όποιες από τις προτάσεις θέλετε.

1. Γ
2. Υ
3. Ν
4. Α
5. Ι
6. Κ
7. Α

- 1. Αυτός επιτρεπόταν μετά τα 12 χρόνια τους.**
- 2. Η Κασσιανή έγραψε περίφημα τροπάρια και .....**
- 3. Με αυτά έπλεκαν και κεντούσαν οι γυναίκες.**

4. Το όνομα της κόρης του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού.
5. Έδωσε με τους νόμους του ίσα δικαιώματα στις γυναίκες.
6. Πολλές βυζαντινές ασκούσαν αυτό ως επάγγελμα.
7. Αυτό το πανηγύρι γινόταν από γυναίκες για γυναίκες.

2. Ο αποκλεισμός των Βυζαντινών γυναικών από την εκπαίδευση ήταν η πιο σοβαρή διάκριση εις βάρος τους. Συζητήστε στο σπίτι με τους γονείς, τους παππούδες και τις γιαγιάδες σας και ζητήστε πληροφορίες για την εκπαίδευση των γυναικών στα δικά τους χρόνια.

3. Διαβάστε το απόσπασμα από το δημοτικό τραγούδι του «νεκρού αδελφού», που έχει βυζαντινές

ρίζες και αναφέρεται στην ανατροφή και τη ζωή της γυναίκας στο Βυζάντιο. Συζητήστε τα σημεία που σας κάνουν εντύπωση. Γιατί άραγε ο Κωνσταντίνος μόνο συμφωνούσε να γίνει αυτός ο γάμος;

«Μάνα με τους εννιά σου γιους
και με τη μια σου κόρη,
την κόρη τη μονάκριβη
την πολυαγαπημένη,
την είχες δώδεκα χρονών
κι ο ήλιος δεν την είδε.
Στα σκοτεινά την έλουζες,
στ' άφεγγα τη χτενίζεις,
στ' άστρι και στον Αυγερινό
χτενίζες τα μαλλιά της.

Προξενητάδες¹ ήρθανε
από τη Βαβυλώνα

---

¹ προξενητής: μεσολαβητής για το γάμο.

**να πάρουνε την Αρετή
εκεί μακριά στα ξένα.
Οι εννιά αδελφοί δε θέλουνε
κι ο Κωνσταντίνος θέλει:
Μάνα μου, κι ας τη δώσουμε
την Αρετή στα ξένα,
στα ξένα εκεί που περπατώ,
στα ξένα που γυρίζω,
να 'χω κι εγώ παρηγοριά,
να 'χω κι εγώ κονάκι²».**

**4. Παρατηρήστε τις εικόνες 1 και 3,
διαβάστε τα κείμενα 4, 6 και 7.
Έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω:
→ Κάνετε σύγκριση της ζωής, της
δραστηριότητας και της κοινωνικής
θέσης των γυναικών στα βυζαντινά
χρόνια και σήμερα.**

---

² **κονάκι: σπίτι, τόπο για να μένω.**

40. Η βυζαντινή τέχνη

1. Στα φετινά σας μαθήματα συναντήσατε όλες σχεδόν τις μορφές της βυζαντινής τέχνης (*αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική, μικρογραφία και μικροτεχνία*). Ποιες από αυτές νομίζετε ότι έχουν ρίζες και στην αρχαιότητα και ποιες αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα στο Βυζάντιο;

2. Κάνετε μια αναδρομή στα φετινά σας μαθήματα που αναφέρονταν στη βυζαντινή τέχνη και συζητήστε σε ομάδες για:

→ Τις επιδράσεις που δέχτηκε από την αρχαία ελληνική και τη ρωμαϊκή παράδοση.

→ Τους τεχνίτες που την υπηρέτησαν, στις διαφορές μορφές της.

- Τα χρήματα και τα μέσα που διατέθηκαν γι' αυτή.
- Τις περιόδους (Ιουστινιανού, μακεδονική, κ.ά.) που αυτή διακρίθηκε ιδιαίτερα.
- Τους χώρους που αναπτύχθηκε και διασώθηκε έως σήμερα.
- Τη σημασία της για την Ελλάδα και την ανθρωπότητα.

3. Ο Στήβεν Ράνσιμαν, ένας διάσημος Άγγλος ιστορικός, που αφιέρωσε τη ζωή του στην έρευνα και μελέτη του βυζαντινού πολιτισμού, γράφει:

«Το Βυζάντιο, με τα έργα της τέχνης του, άφησε στον κόσμο τη μεγαλοπρεπέστερη και διαρκέστερη κληρονομιά του».

- Παρατηρήστε τις εικόνες του μαθήματος και συζητήστε στην τάξη την επαινετική, για τα έργα της βυζαντινής τέχνης, γνώμη του.
- Πώς νιώθετε εσείς όταν ξένοι επιστήμονες, πολιτικοί ή απλοί άνθρωποι εκφράζουν επαίνους για την πατρίδα μας και τον πολιτισμό της; Τι χρέος έχουμε για τη μεγάλη αυτή κληρονομιά, που άφησαν οι προγονοί μας σε μας και την ανθρωπότητα;

4. Συμπληρώστε την ακροστιχίδα της βυζαντινής τέχνης.

1. Β
2. Υ
3. Ζ
4. Α
5. Ν
6. Τ
7. Ι
8. Ν
9. Η
10. Τ
11. Ε
12. Χ
13. Ν
14. Η

1. Ο παλαιότερος από τους ρυθμούς των εκκλησιών.
2. Αυτοί εκφράζουν τη βυζαντινή μουσική τέχνη.
3. Δικό τους έργο ήταν η διακόσμηση των εκκλησιών.

4. Έτσι λεγόταν η απεικόνιση ιερών προσώπων.
5. Σ' αυτούς αφιερώθηκε μεγάλο μέρος της τέχνης.
6. Είναι ονομαστές οι ψηφιδωτές ..... της Ραβέννας.
7. Τέτοιος τόπος θεωρείται το Άγιο Όρος.
8. Με αυτά ύφαιναν, έπλεκαν και κεντούσαν οι γυναίκες.
9. Αυτοί διοικούσαν και διοικούν τα μοναστήρια.
10. Αυτοί έχτισαν τα θαυμαστά βυζαντινά κτίσματα.
11. Για τη λατρεία τους προκλήθηκε μεγάλος διχασμός.
12. Τα απαραίτητα υλικά των ζωγράφων.
13. Σε κάποια ..... του Αιγαίου σώζονται βυζαντινές εικόνες.
14. Αυτοί υπηρετούσαν τη θεατρική τέχνη.

5. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες, αναζητήστε τα υλικά που θα χρειαστείτε και προσπαθήστε να φτιάξετε μια «ψηφιδωτή» εικόνα, χρησιμοποιώντας για ψηφίδες σπόρους (φακές, φασόλια, σουσάμι, σιτάρι, κ.ά.). Κάνετε πρώτα το σχέδιό της.

41. Η παιδεία στο Βυζάντιο

1. Στο κείμενο αναφέρεται ότι **«στη διάρκεια της εικονομαχίας τα εκκλησιαστικά σχολεία έπαψαν να λειτουργούν»**. Το κείμενο-πηγή 5 βεβαιώνει ότι και τα χρόνια που ακολούθησαν την άλωση της Πόλης από τους Φράγκους (1204), **«ήταν περίοδος δοκιμασίας για την εκπαίδευση»**.

Διαβάστε τα σχετικά αποσπάσματα και συζητήστε τις επιπτώσεις που έχουν για την εκπαίδευση μιας χώρας οι εσωτερικές διαμάχες και οι εξωτερικές κατοχές. Κάνετε συγκρίσεις με παρόμοιες περιπτώσεις της εποχής μας.

2. Παρατηρήστε τις εικόνες 1 και 4, διαβάστε το κείμενο-πηγή 3 και

συζητήστε την προσφορά του Πανεπιστημίου στη βυζαντινή εκπαίδευση. Σχολιάστε ακόμη την παρουσία ξένων σπουδαστών σ' αυτό καθώς και τη διπλωματική σημασία του γάμου, κάποιων από αυτούς, με βυζαντινές γυναίκες.

3. Πώς κρίνετε τη λειτουργία «καλά οργανωμένων» βιβλιοθηκών και εργαστηρίων αντιγραφής στις σχολές και στα μοναστήρια του Βυζαντίου; Σε ποια βιβλία νομίζετε ότι έδιναν προτεραιότητα για την αντιγραφή τους; Ποια σημασία έχει η διάσωση των έργων αυτών για την Ελλάδα και την ανθρωπότητα;

4. Διαβάστε την 3η παράγραφο του αρχικού κειμένου του μαθήματος και το κείμενο που ακολουθεί. Πώς δικαιολογείτε το ιδιαίτερο

ενδιαφέρον του Πατριάρχη Φωτίου και των άλλων βυζαντινών κληρικών να διασώσουν τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και να τα διδάξουν στις σχολές τους; Ωφέλησαν με τις ενέργειές τους αυτές το χριστιανισμό;

Ποιος ήταν ο Πατριάρχης Φώτιος

Ο Φώτιος έζησε στα χρόνια της μακεδονικής αναγέννησης.

Σπούδασε θεολογία και φιλοσοφία και διακρίθηκε ως καθηγητής στο Πανεπιστήμιο και την Πατριαρχική σχολή, ως συγγραφέας βιβλίων και ως πατριάρχης στην

Κωνσταντινούπολη. Δικές του ήταν οι ιδέες και οι πρωτοβουλίες για:

- τον εκχριστιανισμό των Σλάβων,**
- τη μελέτη και τη διάσωση των έργων των αρχαίων Ελλήνων,**

**• την ανεξαρτησία της ανατολικής εκκλησίας από τη δυτική.
Οι αιώνες που πέρασαν δικαίωσαν το έργο του και όλοι σχεδόν οι ιστορικοί σήμερα τον θεωρούν ως την πιο σημαντική μορφή του βυζαντινού κόσμου.**

42. Η γλώσσα των Βυζαντινών

1. Υπάρχει σήμερα διαφορά ανάμεσα στην ομιλούμενη ελληνική γλώσσα και στη γραπτή των υπηρεσιών του κράτους; Διαβάστε στην τάξη κάποιο οδηγητικό κείμενο του ΥΠΕΠΘ ή άλλης υπηρεσίας και συζητήστε το θέμα.

2. Διαβάστε στο παρακάτω βυζαντινό κείμενο τις συμβουλές προς τους αμπελουργούς και προσπαθήστε να καταλάβετε το νόημά τους. Επισημάνετε τις λέξεις που υπάρχουν στο κείμενο και είναι ίδιες με τις σημερινές και υπογραμμίστε όσες δεν έχετε ξανακούσει ή συναντήσει.

Η των αμπέλων φύτευσις

«Διάφοροι μεν εισίν οι καιροί της των αμπέλων φυτεύσεως. Τινές μεν μετά τον τρυγητόν φυτεύουσιν, όταν τα φύλλα των αμπέλων απορρήη, τινές δε του έαρος (της άνοιξης) αρχομένου. Συ δε τω Φθινοπώρω φύτευε πάσαν φυτείαν εν τοις μη αρδευομένοις τόποις, μάλιστα δε την άμπελον. Φυτευτέον δε σοι τα κλήματα μήτε εκ νεοφύτων αμπέλων, μήτε εκ γεγηρακειών, αλλά εκ των ακμαιότατων και πολυοφθάλμων».

**Μιχαήλ Ψελλός,
Περί γεωργικών (10ος αιώνας)**

3. Παρατηρήστε την εικόνα 1 και διαβάστε τον ψαλμό-πηγή 1.α (6ος αιώνας). Διαβάστε ακόμη το

βιογραφικό κείμενο-πηγή 3 του Πτωχοπρόδρομου για την εκπαίδευσή του (12ος αιώνας) και απαντήστε:

→ Ποιο από τα δύο κείμενα σας είναι περισσότερο κατανοητό;

→ Είναι φανερή στη γλώσσα τους η διαφορά των έξι αιώνων, που υπάρχει ανάμεσα στο χρόνο γραφής τους;

→ Υπάρχουν σ' αυτά λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούμε και σήμερα;

4. Το παρακάτω κείμενο-πηγή είναι γραμμένο σε ΜΕΓΑΛΟΓΡΑΜΜΑΤΗ και μικρογράμματα γραφή.

Εκτιμήστε τις δυσκολίες καθενός είδους γραφής και διατυπώστε τη δική σας προτίμηση γι' αυτά.

ΟΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ

**«ΟΣΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΧΤΙΖΟΥΝ
ΤΟΙΧΟΥΣ ΚΑΙ ΚΑΜΑΡΕΣ, ΠΡΕΠΕΙ
ΝΑ ΕΧΟΥΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΚΑΙ ΝΑ
ΠΡΟΣΕΧΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ
ΤΟΥΣ. ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΝΑ ΜΗ ΓΙΝΟΥΝ
ΣΑΘΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ ΛΟΞΑ
ΚΑΙ ΑΝΙΣΑ. ΔΙΟΤΙ ΕΑΝ ΑΥΤΑ
ΓΚΡΕΜΙΣΤΟΥΝ ΠΡΙΝ ΠΕΡΑΣΟΥΝ
ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ, ΧΩΡΙΣ ΘΕΟΜΗΝΙΑ,
Ο ΤΕΧΝΙΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΟΥΤΑΙ ΝΑ ΤΑ
ΞΑΝΑΧΤΙΣΕΙ ΜΕ ΔΙΚΕΣ ΤΟΥ
ΔΑΠΑΝΕΣ».**

Οι υποχρεώσεις των οικοδόμων.

**«Όσοι εργαζόμενοι χτίζουν τοίχους
και καμάρες, πρέπει να έχουν
εμπειρία και να προσέχουν για την
ασφάλεια τους. Τα θεμέλια να μη**

**γίνουιν σαθρά και τα κτίσματα λοξά
και άνισα. Διότι εάν αυτά γκρεμι-
στούν πριν περάσουν δέκα χρόνια,
χωρίς θεομηνία, ο τεχνίτης υποχρε-
ούται να τα ξαναχτίσει με δικές του
δαπάνες».**

Επαρχιακό βιβλίο, ΧΧΙΙ.4

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ

1. Τι σημαίνει η φράση «διαίρει και βασίλευε»; Ποιοι την εφάρμοσαν πρώτοι και για ποιους λόγους; Σχολιάστε τα αποτελέσματα της εφαρμογής της στην Ελλάδα.

2. Αριθμήστε τα γεγονότα (από 1 έως 10) με τη χρονική σειρά που αυτά έγιναν:

☐	Ο Ηράκλειος εκστρατεύει κατά των Περσών.
☐	Ο Ιουστινιανός κτίζει την Αγία Σοφία και μεγαλώνει το Βυζαντινό κράτος.
☐	Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους (1453 μ.Χ.).
☐	Η πρωτεύουσα μεταφέρεται από τη Ρώμη στο Βυζάντιο.

	Η Αυτοκρατορία χωρίζεται σε ανατολικό και δυτικό ρωμαϊκό κράτος (395 μ.Χ.)
1.	Οι Ρωμαίοι κατακτούν την Ελλάδα (146 π.Χ.).
	Η Πόλη απελευθερώνεται από τον Αλέξιο Στρατηγόπουλο (1261 μ.Χ.).
	Ο Λέων Γ΄, ο Ίσαυρος σώζει την Πόλη από τους Άραβες (717 μ.Χ.)
	Το Βυζάντιο φτάνει σε μεγάλη ακμή στα χρόνια της Μακεδονικής Δυναστείας.
	Οι Φράγκοι κυριεύουν την Κωνσταντινούπολη (1204).

3. Στην επόμενη σελίδα αντιστοιχίστε τις ιστορικές έννοιες της πρώτης στήλης με τις σχετικές τους ή τις αντίθετές τους που υπάρχουν στη δεύτερη.

ακμή	•	• πολιορκία
άλωση	•	• αναρχία
ένωση		
εκκλησιών	•	• απελευθέρωση
ανεξιθρησκία	•	• σχίσμα των εκκλησιών
διοίκηση	•	• υποτέλεια
προνόμια	•	• παρακμή
ειρήνη	•	• φανατισμός
εικονομαχία	•	• πόλεμος
διπλωματία	•	• συμμαχία
ηγεμονία	•	• σύγκρουση

4. Συνδέστε τα παρακάτω ιστορικά γεγονότα με τη χρονολογία που αυτά συνέβησαν:

Η Πόλη
κυριεύεται
από τους
Φράγκους

Η Πόλη
σώζεται
από τους
Αβάρους

Γίνονται τα
εγκαίνια
της Αγίας
Σοφίας

146

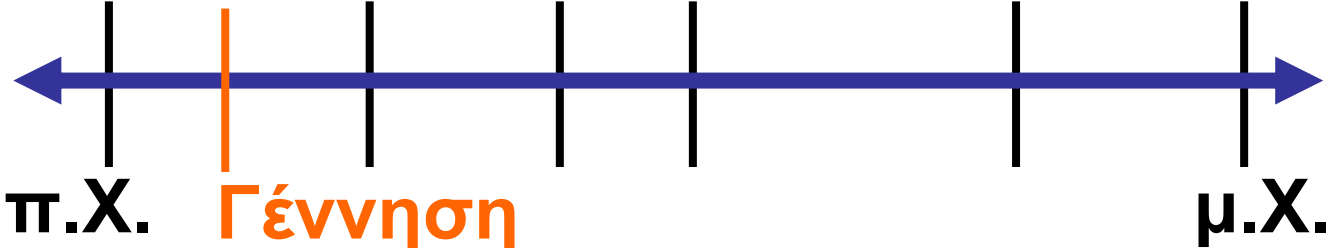
330

537

626

1204

1453

Γέννηση
Χριστού

Η Κων/πολη
γίνεται πρω-
τεύουσα της
αυτοκρατορίας

Οι Ρωμαίοι
κατακτούν
την Ελλάδα

Η Άλωση
της Πόλης
από τους
Τούρκους

5. Βάλτε X στο ορθογώνιο της έννοιας με την οποία σχετίζεται καθεμιά από τις παρακάτω φράσεις και δικαιολογήστε την επιλογή σας.

Ενέργεια	Νομο- θεσία	Διοί- κηση	Οικο- νομία
Η αυτοκρατορία χωρίστηκε σε Θέματα.			
Οι γεωργοί αύξησαν την παραγωγή προϊόντων.			
Οι νόμοι εκσυγχρονίστηκαν και συγκεντρώθηκαν.			
Περιορίστηκε ο αριθμός των υπαλλήλων.			

Ενέργεια	Νομο- θεσία	Διοί- τηση	Οικο- νομία
Αναπτύχθηκε πολύ το εμπόριο μεταξωτών.			
Γράφτηκαν και νέοι νόμοι, οι «Νεαρές».			
Οι νόμοι εφαρμόζονται δίκαια για όλους.			
Η Κρήτη ελευθερώθηκε από τους πειρατές.			
Οι δρόμοι της θάλασσας έμειναν ανοιχτοί.			
Το εμπόριο πέρασε στα χέρια των Βενετών.			

6. Οι βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν τη διπλωματία για να διατηρούν ειρηνικές σχέσεις με τους γειτονικούς και τους άλλους λαούς. Ποιες από τις παρακάτω ενέργειές τους θεωρείτε διπλωματικές και ποιες όχι; Βάλτε ένα ναι ή ένα όχι μπροστά από κάθε μία.

	Παραχωρούσαν προνόμια στους αρχηγούς τους.
	Τους πρόσφεραν πολύτιμα δώρα, τίτλους και αξιώματα.
	Έστελναν ιεραπόστολους και εκχριστιάνιζαν το λαό τους.
	Ανέπτυσσαν εμπορικές σχέσεις μαζί τους.
	Έδιναν χρήματα κι έστρεφαν τον ένα αντίπαλό τους εναντίον του άλλου.

	Τους πολεμούσαν με το στρατό και τα καράβια τους.
	Χρησιμοποιούσαν το υγρό πυρ εναντίον τους.
	Πάντρευαν τις πριγκίπισσές τους με ξένους άρχοντες ή διαδόχους τους.
	Τους έκαναν μισθοφόρους στο Βυζαντινό στρατό.
	Δέχονταν παιδιά των αρχόντων τους στο Πανεπιστήμιο της Πόλης.

7. Γράψτε πλάι σε κάθε πρόσωπο του πίνακα μια σύντομη πρόταση για μια ενέργειά του, που έμεινε ιστορική.

Κωνσταντίνος	
Θεοδόσιος	
Ιουλιανός	

Ιουστινιανός	
Αυτοκράτειρα Θεοδώρα	
Ηράκλειος	
Λέων Γ΄, ο Ίσαυρος	
Διγενής Ακρίτας	
Βασίλειος Β΄	
Πατριάρχης Φώτιος	
Αυτοκράτειρα Ευδοκία	
Φλαντανελλάς	
Κωνσταντίνος Παλαιολόγος	
Νικηφόρος Φωκάς	

8. Διαλέξτε και κυκλώστε τα 3 από τα 10 γεγονότα-κλειδιά του παρακάτω πίνακα, που τα θεωρείτε πιο σημαντικά από τα άλλα.

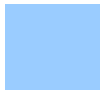
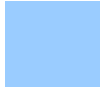

Δικαιολογήστε και σχολιάστε την επιλογή σας.

1	Το «Διάταγμα της ανεξιθρησκίας» (Μεδιολάνων).
2	Η μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη.
3	Η ασφάλιση της Πόλης με «άπαρτα» τείχη.
4	Η ανακήρυξη του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας του κράτους.
5	Το (ξανα)χτίσιμο της Αγίας Σοφίας από τον Ιουστινιανό.

6	Η επικράτηση της ελληνικής γλώσσας στη διοίκηση και τη νομοθεσία.
7	Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων και των Ρώσων από τους Βυζαντινούς.
8	Η παραχώρηση προνομίων στους Βενετούς και τους Γενουάτες.
9	Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους (1204).
10	Η Άλωση της Πόλης από τους Οθωμανούς Τούρκους (1453).

9. Βάλτε Σ στις ενέργειες των Ρωμαίων ή Βυζαντινών που σας βρίσκουν σύμφωνους και Δ σε όσες διαφωνείτε. Δικαιολογήστε την επιλογή σας.

☐	Οι Ρωμαίοι μετέφεραν στη Ρώμη πολλά ελληνικά έργα τέχνης.
☐	Πολλοί Έλληνες δάσκαλοι δίδαξαν ελληνικά στους Ρωμαίους και τα παιδιά τους.
☐	Ο Κωνσταντίνος και ο Λικίνιος υπέγραψαν το «διάταγμα της ανεξιθρησκίας».
☐	Φανατικοί χριστιανοί κατέστρεψαν πολλά αρχαία αγάλματα και μνημεία.
☐	Ο Ιουστινιανός έκλεισε τη Φιλοσοφική σχολή της Αθήνας.

	Ο Πατριάρχης Σέργιος έδωσε τους θησαυρούς της Εκκλησίας στον Ηράκλειο.
	Στα βυζαντινά σχολεία φοιτούσαν μόνο αγόρια.
	Στις σχολές του Βυζαντίου φοιτούσαν και μαθητές από άλλες χώρες.
	Ο σουλτάνος φέρθηκε με σεβασμό στον αυτοκράτορα Ρωμανό Διογένη.
	Οι Φράγκοι κατακτητές μετέφεραν στη Δύση πολλούς θησαυρούς της Πόλης.
	Ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος ανάκτησε την Πόλη, αναίμακτα (χωρίς νεκρούς).
	Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δε δέχτηκε να παραδώσει την Πόλη και να σωθεί.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα
(copyright), ή η χρήση του σε
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***

